

at:<http://www.unep.org/greeneconomy/GreenEconomyReport/tabid/29846/language/enUS/Default.aspx> (Accessed 12 January 2021) (in Eng.).

29. World Bank (2012). *Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development*. The World Bank, Washington, DC (in Eng.).

30. Røpke, I. (2016). Complementary system perspectives in ecological macroeconomics. The example of transition investments during the crisis. *Ecol. Econ.*, vol. 121, pp. 237–251 (in Eng.).

31. Kokovsky, L.O. (2013). The concept of "decoupling": the distinction between economic growth, resource consumption and environmental impact in Ukraine. *Efektivna ekonomika [Efficient economy]*, vol. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_48 (in Ukr.).

32. Hickel, J., Kallis, G. (2019). Is green growth possible. *New Polit. Econ.* (in Eng.).

33. Martinez-Alier, J. (2001). Mining conflicts, environmental justice, and valuation. *J. Hazard. Mater.*, vol. 86 (1–3), pp.153–170 (in Eng.).

34. Ward, J.D., Sutton, P.C., Werner, A.D., Costanza, R., Mohr, S.H., Simmons, C.T. (2016). Is decoupling GDP growth from environmental impacts possible. *PLoS One* (in Eng.).

35. Layard, P.R.G. (2005). *Happiness: Lessons from a New Science*. Penguin Press, New York (in Eng.).

УДК 630.6

JEL Classification: Q23, Q24, Q56

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-3.79.03>

М.В. Щурик, д. е. н., професор,

<https://orcid.org/0000-0001-9009-9136>

З.В. Осипенко, старший викладач,

<https://orcid.org/0000-0003-2456-2940>

Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

ОПТИМІЗАЦІЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Йдеться про недооцінювання недеревних функцій, які продукуються лісогосподарськими землями. Означена тенденція, як засвідчують ретроспективні дослідження, була сформована в Україні та Карпатському макрорегіоні зокрема ще в умовах командно-адміністративної системи. Недооцінювання та руйнування неосновних лісових ресурсів потребують розробки та формування засад їхньої генези й використання відповідно до умов ринкової моделі господарювання.

Мета дослідження. Дослідити та проаналізувати види і стан нелісових ресурсів, які генеруються лісогосподарськими землями в Карпатському макрорегіоні. Охарактеризувати діючі

засади їх використання та охорони. Запропонувати нові підходи до оцінювання їх вартості, поклавши в основу суспільну корисність, а не трудову теорію вартості (лісоземельну ренту).

Методологія. Розв'язання поставлених у статті завдань авторами забезпечено завдяки використанню загальнонаукових, діалектичних та метафізичних методів, а саме: аналізу ретроспективи ґенези, використання, відновлення недеревних функцій лісових ресурсів. Методологічною та теоретичною основою є теоретичні та методологічні засади оцінювання недеревних функцій, які базуються на вченні Адама Сміта, Карла Маркса, Франсуа Кене, Сергія Подолинського, Миколи Руденка.

Результати. Доведено, що земельна та аграрна реформи практично не змінили модель господарювання лісогосподарського сектора економіки. Лісове господарство продовжує функціонувати автономно від аграрного сектора, до складу якого воно входить. Встановлено, що недеревні функції лісових ресурсів у вітчизняному лісовому господарстві недооцінюються. Запропоновано радикально змінити засади оцінювання вартості лісових ресурсів та імплементувати якісно нові засади оцінювання вартості недеревних ресурсів лісогосподарських земель.

Практичне значення. Одержані результати дослідження можуть спричинити радикальні зрушення діючих засад оцінювання значущості та вартості недеревних функцій лісостанів.

Перспективи подальших досліджень. За результатами інвентаризації лісових ресурсів визначити їхню кількість, стан, популяційні можливості фауністики та флориністики, поєднуючи одночасне дослідження лісових і нелісових функцій лісогосподарських земель.

Ключові слова: ліс, екологія, лісодеревина, водні джерела, рубки цінності.

Кількість: джерел – 8; таблиць – 1; рисунків – 1.

Myhailo Shchuryk, Doctor of Economic Sciences, Professor,

<https://orcid.org/0000-0001-9009-9136>

Zenovii Osypenko, Senior Lecturer,

<https://orcid.org/0000-0003-2456-2940>

King Danylo University, Ivano-Frankivsk

OPTIMIZATION OF REPRODUCTION OF NATURAL POTENTIAL OF FORESTRY LANDS

Summary

Forest resources are one of the most important components of Ukraine's natural resource potential. They are national property, the national wealth of each country, region, territory in which they are located. In Ukraine, the lion's share of forest resources is located in the Carpathian macro region, which includes Transcarpathian, Ivano-Frankivsk, Lviv and Chernivtsi regions. Retrospective studies show that the use, conservation, restoration and protection of forest resources by forest enterprises does not meet modern requirements, as evidenced by excessive deforestation, reduced flow of forest water sources, partial loss of regenerative properties of forest wood, etc.

Destructiveness related to forest resources is caused largely by society's underestimation of the values generated by forestlands. Today, as decades ago, the most valuable forest resource is timber, wood.

Instead, non-timber functions generated by forestlands are underestimated. We are talking about harvesting berries, nuts, mushrooms, wild fruits, stumps, resin. In addition, the current principles of forest reproduction to some extent ignore the properties of forests to generate oxygen, absorb carbon dioxide, store and use water and forest resources, and preserve and populate fauna and floristics. The authors of the article suggest measures for the organization of modern principles of use, genesis and protection of non-tree functions of the forest.

Keywords: forest, ecology, timber, water sources, logging.

Number of sources – 8; figures – 1; tables – 1.

Постановка проблеми. Однією з найбільш значущих складових ресурсів лісогосподарських земель була, є і залишається недеревна продукція, яку зараховують до неосновної, допоміжної, нематеріальної. За дослідженнями науковців, питома вага вартості цієї продукції в складі лісових ресурсів коливається в межах 15-25 %. Проте лісогосподарські підприємства не приділяють достатньої уваги недеревним функціям, які продукуються лісогосподарськими землями. Основна увага приділяється лісодеревині, що користується значним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках і є джерелом фінансових ресурсів лісогосподарських підприємств і виробництв, а також предметом корупції. Як наслідок, у гірській зоні Карпат у арифметичній прогресії збільшуються площі вирубок лісодеревини, про що переконливо засвідчують оголені лісові ділянки. Недеревні функції лісових ресурсів, зокрема екологія, вода, лісозахисні та соціальні складові, що генеруються лісодеревиною, рослинний і тваринний світ часто залишаються без належної уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природні ресурси, включно з лісовими, зважаючи на економічну, соціальну, екологічну, естетичну, виховну та інші функції, які генеруються лісогосподарськими землями, завжди були й залишаються предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. Значні наукові доробки в дослідженні лісогосподарських земель, ресурсів, які ними продукуються, мають М. Хвесик, І. Бистряков, В. Геєць, Є. Мішенін, І. Антоненко, О. Фурдичко, М. Шершун, О. Дребот, А. Бобко та багато інших. Вони досліджують проблеми підвищення ефективності використання й охорони лісових ресурсів, організації лісового господарства, функції лісів, формування лісогосподарської ренти, типи використання лісів тощо. Однак поза увагою

залишаються недеревні властивості й функції лісових ресурсів, їхня роль та значення не лише для лісогосподарських підприємств, а й для усього суспільства. Передусім це стосується екології, водних джерел, рослинного й тваринного світу, соціоекологічних функцій, які генеруються лісогосподарськими землями. Недостатніми, на наше переконання, залишаються діючі засади оцінювання вартості недеревної, допоміжної, неосновної продукції, яка є, була та залишиться органічною складовою продукції земель лісогосподарського призначення.

Методологія. Лісогосподарські ресурси, зокрема лісодерева завжди високо цінувалася в Україні. Нині вони, згідно із Конституцією України, є загальнонародним, загальнонаціональним багатством, право на яке має кожен громадянин.

Зауважимо, що проголошення незалежності України, задекларування ринкової моделі господарювання значно інтенсифікувало процеси, пов'язані з використанням лісогосподарських ресурсів, насамперед деревини, обсяги вирубування та реалізація якої значно зросли. Втім, як засвідчують дослідження й аналіз, засади організації та розвитку лісового господарства не зазнали суттєвих, радикальних змін, як це відбулося в аграрному секторі економіки.

Основою трансформаційних змін організації відтворення лісогосподарських ресурсів, насамперед земельного лісового фонду, стала аграрна та земельна реформи агропромислового комплексу України. Лісогосподарський сектор економіки знаходився в структурі Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства як Державний комітет лісових ресурсів. Тобто реформування аграрного й лісогосподарського земельного фондів здійснювалось у рамках єдиного відомства.

Проте, як засвідчують ретроспективні дослідження, на відміну від сільськогосподарського сектора економіки, реформування фонду лісогосподарських земель Державним комітетом лісових ресурсів України не одержано достатнього розвитку. По-перше, більше 75% лісогосподарських ресурсів донині продовжує перебувати у власності й користуванні державних лісогосподарських господарств і виробництв; по-друге, практично відсутньою залишається приватизація лісоземельних ділянок; по-третє, донині управління лісогосподарськими ресурсами здійснюється на засадах прорадянської командно-адміністративної моделі господарювання; по-четверте, лісогосподарський сектор продовжує

організовувати відтворювальний процес лісових ресурсів в умовах недостатності фінансових ресурсів; по-п'яте, лісогосподарські підприємства технічно, технологічно, інноваційно, кадрово значно відстали у своєму розвитку. Існують й інші недоліки організації відтворення лісових ресурсів, які переконливо засвідчують про відсутність радикальних перетворень, які би каталізували успішне, високоефективне функціонування лісових ресурсів. Ці та інші недоліки в організації відтворювального процесу переконливо доводять необхідність формування нових засад, нової моделі відтворення лісових ресурсів і, насамперед, лісогосподарських земель.

Головним ресурсом у лісовому господарстві кожної країни, регіону, адекватного територіального утворення є лісогосподарські землі, на яких генерується лісодеревина, популює фауністика, флориностика, а також інгредієнти, що належать до складу недеревної, нематеріальної, допоміжної, неосновної продукції.

На нашу думку, ресурси, що генеруються лісогосподарськими землями, доцільно поділяти на головні (лісодеревина, хлист) і супутні (кора, пень, ягоди, живиця, гриби, лікарські рослини, трава тощо).

Крім цього лісогосподарські ресурси можна поділити на матеріальні та нематеріальні, деревні та недеревні. Допустима також інша класифікація лісових ресурсів, яка ґрунтуватиметься на заявлених дослідником завданнях.

До складу недеревних функцій лісових ресурсів належать також показники рівня і стану екології, водні ресурси, соціальні, історико-культурні тощо.

Лісогосподарські ресурси з позиції практичного їх використання та корисності можна умовно поділити на дві важливі групи: лісодеревина (хлист, крона, кора, пень, живиця) та недеревні ресурси лісогосподарських земель. В Україні нині пріоритетною є перша з них.

Щодо другої групи лісових ресурсів, то рівень їхньої корисності, значущості залишається нині недостатньо дослідженим. Особливо це стосується нематеріальної частини. Ліс продукує близько 50% кисню, очищає навколишнє середовище від пилу, шкідливих речовин, виділяє фітонциди, які вбивають у повітрі віруси і мікроби. Підраховано, що 1 га 20-тилітнього соснового насадження щорічно поглинає 9,35 т вуглекислого газу і виділяє 7, 25 т кисню, 60-тилітнього – 10 т кисню за рік [1, с.65]

Мова про нематеріальний, практично невидимий людиною ресурс, який за своєю важливістю, значимістю, адресністю, на наше переконання, є набагато кориснішим для суспільних, аніж матеріальні потреби соціуму. До речі, корисні властивості лісових ресурсів законодавчо закріплені в Лісовому кодексі України. Згідно Ст. 6, до лісових ресурсів, крім деревних, технічних, лікарських чи інших рослин, тварин, належать також корисні властивості лісів (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні тощо (ст.1)), які використовуються для задоволення суспільних потреб [2].

Крім Лісового кодексу України правові норми функціонування лісогосподарського сектора нині регулюються також Земельним кодексом України (2001р.). Втім донині в країні немає окремого документа, котрий би синтезував політичні, економічні, соціальні й екологічні показники функціонування лісової сфери, як це є у європейських країнах. Йдеться про відсутність титульного документа (Національна лісова політика України), який би слугував дорожньою картою становлення й розвитку лісових ресурсів.

Частково деякі засади лісової політики нині регулюються Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.), «Про тваринний світ» (1993 р.), «Про рослинний світ України» (2000 р.), «Про мисливське господарство і полювання в Україні» (2000 р.), «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» (2000 р.) тощо.

Вони регулюють відносини, що стосуються використання, збереження та відновлення недеревних функцій лісогосподарських земель. Однак чинна нормативна база, на наше переконання, застаріла та не відповідає вимогам сучасних взаємовідносин між соціумом і природно-ресурсним потенціалом.

Однією з причин недооцінювання недеревних ресурсів соціумом залишається відсутність наукових засад щодо їх оцінювання. Як правило, вони не враховуються в сукупній вартості лісових ресурсів.

Гальмує оцінювання вартості недеревних ресурсів лісу також незацікавленість лісогосподарських підприємств, виробництв практично всіх форм власності чинна дезорганізованість процесів їхніх заготівель, переробки та реалізації. Обсяги заготівлі ягід, грибів, живиці, лікарських

рослин державними лісогосподарськими підприємствами залишаються надзвичайно мізерними. Дані Головного управління державної статистики Івано-Франківської області у 2018 про заготовлену лісовими господарствами недеревну продукцію наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Заготівля недеревної продукції лісового господарства у 2018 році

	Кількість заготовленої продукції			
	одиниця виміру	всього	2018 р. до 2017 р.	збільшення, зменшення (-)
Живиця	кг	—	—	—
Пні	м ³	—	—	—
Луб	кг	—	—	—
Кора	кг	—	—	—
Деревна зелень	кг	694	64.9	-306.0
	Кількість заготовленої продукції			
	одиниця виміру	всього	2018 р. до 2017 р.	збільшення, зменшення (-)
Новорічні ялинки	шт	5549	32.6	-11451.0
Дикоростущі плоди	кг	—	—	—
Горіхи	кг	—	—	—
Гриби	кг	51000	170.0	21000.0
Ягоди	кг	530000	153.2	184000.0
Лікарські рослини	кг	—	—	—
Деревні соки	кг	—	—	—
Сіно	кг	106857	74.7	-36143.0
Очерет	кг	—	—	—
Деревне вугілля	кг	—	—	—

Це дані щодо заготівлі недеревної продукції державними лісогосподарськими підприємствами. Вони засвідчують, що означені об'єкти лісогосподарської діяльності не приділяють достатньої уваги їхній заготівлі як ресурсу, що продукується лісовими земельними угіддями. В абсолютній більшості така заготівля має необов'язкий, формальний характер, оскільки практично не контролюється адекватними органами, і підприємства не несуть при цьому жодної відповідальності.

Помилковим, на наше переконання, є внесення у звітність про заготівлю недеревної продукції живиці, пнів із лісодеревини, кори, новорічних ялинок, лубу тощо, їх варто зарахувати до складу побічної (неосновної) деревної продукції.

Більшою інтенсивністю вирізняється в Карпатському макрорегіоні заготівля недеревної і побічної продукції населенням, особливо місцевими жителями. Абсолютна більшість із них з давніх-давен зуміли налагодити належним чином збір, переробку й реалізацію такої продукції. Принагідно зазначимо, що процеси, пов'язані з заготівлею та використанням побічної та недеревної продукції, характеризується хаотичністю, непередбачуваністю та є малоконтрольованими. Саме тому намагання окремих вітчизняних науковців розрахувати їхню вартість, надати їм товарної форми та включити до загальної вартості всіх лісових ресурсів, використовуючи при цьому трудову теорію вартості К. Маркса, а також розрахунок лісогосподарської ренти, не можна вважати достовірним, об'єктивним, сучасним та соціально-виправданим. [3, с. 241–242].

По-перше, абсолютна більшість лісогосподарських підприємств основні свої зусилля спрямовує на відтворення, використання та охорону лісодеревини; по-друге, економічні стосунки, цінності, показники ефективності організації лісогосподарської діяльності в умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів суттєво відрізняється від періоду класичного розвитку капіталізму. До речі, члени Римського клубу на ювілейному засіданні у 2020 році наголошують про потребу рішуче відмовитись від матеріалістичної теорії розвитку, критикуючи при цьому засади капіталістичних цінностей, капіталізм як суспільну формацію, що вичерпала можливості цивілізаційного поступу вперед.

Ретроспективні дослідження засвідчують, що спроби каталізувати економічний розвиток завдань завдяки штучній, механічній капіталізації ресурсів в Україні загалом та Карпатському макрорегіоні зокрема вже були. Це стосується, передусім, післявоєнного періоду. Йдеться про дрібне оподаткування сільськогосподарських тварин, плодкових дерев, виробництво дрібних товарів селянами тощо. Наростити виробництво зернових культур за рахунок вилову та знищення птахів (горобців) намагаються в КНР. Однак очікуваного успіху не було.

По-третє, склад недеревної та побічної продукції не може бути джерелами, товарами, що зможуть поліпшити фінансовий стан та ефективність функціонування лісогосподарських підприємств. Саме тому, на наше переконання, лісогосподарські підприємства й виробництва треба звільнити від виконання невластивих їм функцій. До речі, в умовах

функціонування директивної моделі господарювання партійні органи доводили план підприємствам окремих галузей виробництва з виготовлення поряд із основною продукцією товарів побутового, господарського призначення, що не відповідало профілю основної діяльності. З часом означені адміністративні вимоги було відмінено через збитковість, низький рівень фінансових надходжень тощо.

По-четверте, застосування трудової теорії формування для розрахунку рентного доходу унеможлиблюється, оскільки додаткова продукція формується часто без затрат людської праці як ключового показника, закладеного для обчислення ренти.

По-п'яте, прихильники застосування трудової теорії для розрахунку вартості неосновної продукції лісу не можуть взяти в розрахунок ціну земельних, лісових ділянок, оскільки показник їхньої вартості ніхто не розраховує. Існують й інші причини, переконують що доводять потребу імплементації нових, відмінних від трудової теорії земельної ренти, засад щодо оцінювання вартості недеревної та побічної продукції лісового господарства.

Прикладом можуть слугувати дослідження відомих вітчизняних учених-економістів Миколи Руденка та Сергія Подолинського, які стверджують, що в процесі формування вартості беруть участь не лише матеріальні, а й духовні чинники, які не є видимі для людини. Найважливішим джерелом життя є Світовий Розум, який регулює, збалансовує, управляє матеріальним і нематеріальним світом, включаючи природно-ресурсний потенціал. Природний ресурс, на їхнє переконання, є живою субстанцією, незалежно від сприйняття людиною їхнього фізичного стану.

Зазначене твердо переконує в потребі змінити та запровадити нові теоретичні та методологічні засади оцінювання лісоресурсного потенціалу, включаючи ресурси недеревного походження.

Очевидним є те, що не все потребує оцінювання через затрати грошей. Тут мова про недоцільність використання трудової теорії вартості, в основі якої покладено матеріальні чинники та ігнорується присутність духовних, невидимих субстанцій, які обов'язково беруть участь у формуванні недеревної та побічної продукції лісогосподарських земель.

Однак це не означає, що означену продукцію можна недооцінювати. Її оцінку варто будувати на засадах корисності, життєвої необхідності, що складе основу їхньої суспільної значущості. І цей процес має мати організований, контрольований, конструктивний характер.

Зважаючи на те, що нині в країні імплементуються реформи децентралізації, доцільно, на нашу думку, доручити процеси заготівлі, збирання, переробки та реалізації означених продуктів лісогосподарських земель об'єднаним територіальним громадам (ОТГ). Саме вони найбільше володіють інформацією щодо наявності, складу, запасів грибів, ягід, лікарських рослин, соків тощо.

Першим кроком на цьому шляху мають бути дослідження, що стосуються лісових ділянок, на яких генерується недеревна, нематеріальна продукція, популює фауністика й флорин істика. Доцільним є побудова відповідної карти їхньої популяції. Далі – сформувати професійні бригади зі збору та заготівлі означеної сировини. Обов'язковим організаційним заходом має стати також будівництво приймальних пунктів і організація виробництва, переробки продуктів лісогосподарських земель.

Одночасно ОТГ повинні організувати реєстрацію громадян, які на професійних засадах займаються збором недеревної продукції. Успішна організація цього процесу принесе додаткові надходження до бюджетів ОТГ, які «умовно» можна розцінити як вартість недеревної та побічної продукції.

До складу нематеріальних ресурсів лісогосподарських земель включають, передусім, екологію, що продукується лісостанами. Стан і обсяги екології залежать не лише від лісових ресурсів, лісодеревини, а й чинників, що формуються поза лісогосподарськими землями (рис. 1).

Щодо факторів внутрішньої дії, то вони формуються безпосередньо суб'єктами володіння та користування лісогосподарськими ресурсами. Богдан Данилишин пропонує такий перелік цих чинників:

- погіршення породновікової структури лісового фонду;
- низький рівень комплектності переробки недеревної продукції та кускових відходів;
- низька ефективність агролісомеліоративних заходів;
- повільне заліснення лісогосподарських земель;
- послаблення асиміляційного потенціалу в результаті забруднення лісових масивів;
- незадовільний стан природоохоронної інфраструктури;
- несанкціоновані вирубки лісу [4, с. 360].

Перелік факторів, які нині продовжують завдавати шкоду лісовим ресурсам, передусім екології, варто доповнити надмірною інтенсифікацією вирубування лісодеревини, зникненням і обмілінням багатьох

водоресурських джерел, природним висиханням ділової деревини, відсутністю дієвого, сучасного контролю за викидами в атмосферу шкідливих відходів, які впродовж десятків років здійснюються електроенергетичними, хімічними, металургічними, переробними підприємствами, побутовими відходами населення, деревообробними виробництвами тощо.

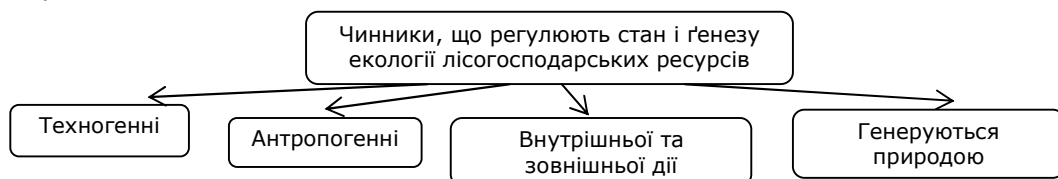

Рис. 1. Класифікація чинників, які впливають на продукування екології лісовими ресурсами (лісостанами)

Складність також в тому, що чинні правові засади регулювання та збереження екології, встановлення обсягу завданої шкоди не стимулюють лісогосподарські підприємства, суб'єктів діяльності інших сфер економіки до її охорони та поліпшення.

Успішність та результативність завдань щодо збереження, поліпшення екології, каталізації регенеративних властивостей лісових ресурсів, на наше переконання, потребує формування та імплементації нових підходів до їхнього вирішення. Насамперед, це стосується процесу формування бази інформації щодо динаміки та перспективи стану екології, головних продуцентів-забруднювачів атмосфери та лісогосподарських земель (внутрішніх і зовнішніх), тощо. Це далеко не повий перелік необхідної інформації, яку покласти повинна бути в основі формування стратегії продукування, поліпшення та охорони екології.

Нині в лісогосподарському секторі економіки практично відсутньою, часто суб'єктивною є інформація щодо стану та перспектив екології.

Наші дослідження засвідчують, що потреба збереження та ґенези екології суб'єктами діяльності у вітчизняному лісовому господарстві часто має формальний, необов'язковий, фрагментарний характер. Основою експлуатації лісових ресурсів залишаються економічні інтереси, збагачення, нажива, що часто досягається всупереч вимогам законів онтології.

Подолати такі деструктиви щодо оцінювання важливості та надання пріоритетності недеревним лісовим ресурсам (в даному випадку – екології)

стане можливим за умови запровадження екологічного моніторингу, формування екосистеми, котра нині, як раніше зазначено було вище, має формальний, необов'язковий характер.

Система екологічного моніторингу включає спостереження стану елементів біосфери за джерелами і чинниками антропогенної дії. Аналіз включає наступні напрями діяльності: 1) спостереження за чинниками дій і станом компонентів природного довкілля; 2) оцінка фактичного стану природного середовища; 3) прогноз стану природного довкілля і оцінка прогнозного стану [5, с. 110].

За результатами моніторингу треба розробити конкретну програму для кожного регіону, населеного пункту, суб'єкта володіння й користування лісогосподарськими землями, а також підприємств, котрі своєю діяльністю завдають шкоду екології, лісовим ресурсам.

У складі лісогосподарських ресурсів ключова роль належить водним джерелам. Передусім це стосується рік, струмків, потічків, озер, меліоративних споруд, каналів, джерел мінеральних, столових, лікувальних вод тощо. На наше тверде переконання, саме цей ресурс варто зарахувати до складу титульних, визначальних, життєдатних. Про це переконливо засвідчує процес сотворення світу. В книзі «Буття» зазначається: «Земля ж була пуста й порожня, та й темрява була над безоднею, а дух Божий ниряв над водами.» [6, с. 3]. Саме вода слугує тією речовиною, що покладена в основу життя органічного і неорганічного світу.

Дослідження вчених засвідчують, що досягнення оптимальності водозабору лісогосподарськими землями може призвести до збільшення підземного стоку в 1,4 рази [7, с. 215-233]. На жаль, у вітчизняному лісогосподарському секторі за роки незалежності не приділяється достатня увага лісовим водним джерелам. Нині домінуючим є комерційний, грошовий інтерес, а не потреба поповнення, збереження дебіту води, охорони від засміченості й забрудненості, інтенсифікації популяційних процесів риби та ракоподібних. Практично в лісогосподарському секторі за стан, якість, наповнюваність водних джерел відповідальності ніхто не несе. Обміління, пересихання, зникнення з земель лісогосподарського призначення водоресурсних джерел, як правило, вважають дією природних чинників, катаклізмів, на які не впливає людська

життєдіяльність. Однак це далеко не так. Надмірне вирубування лісостанів, тралювання лісодеревини важкими тракторами, руйнуючи при цьому лісові ґрунти, знищуючи або порушуючи русла річок, є також, на наше глибоке переконання, однією з причин катаклізмів, порушень сформованих природним шляхом взаємозв'язків, взаємозалежності природоресурсного потенціалу, що формувався впродовж багатьох років.

До речі, в Карпатському макрорегіоні (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області) зосереджено понад 31 тис. річок, що становить половину загальної кількості по Україні загалом. За роки незалежності втрачено через неконтрольований вплив антропогенних і техногенних чинників понад 10 тис. річок. Зменшення дебіту водоресурсних джерел практично залишається поза увагою не лише підприємств усіх сфер економіки, включаючи лісогосподарський сектор, провладні структури, місцеві органи влади, громадськість тощо. Складається враження, що в адекватних державних органах немає інтересу до процесу деградації водоресурсних джерел.

Аналіз засвідчує, що Україна належить до числа малозабезпечених водою країн.. Карпатський макрорегіон, судячи з обсягів запасів води, кількості водоресурсних джерел на фоні загальнодержавного рівня характеризується вищим рівнем водозабезпечення. Однак, на нашу думку, збільшити водозабезпеченість у нинішніх умовах досить складно, оскільки водоресурсні джерела більшості переважно знаходяться в гірській лісовій місцевості.

Згідно зі статистичними даними Світового банку Україна за величиною запасів прісної води в розрахунку на душу населення перебуває на 111-му місці у світі серед 152-х країн та територій. За оцінками означеної інституції у найближчі 50 років (з середини XXI ст.) уже 40% населення землі відчуватиме дефіцит води, 20% – страждатимуть від її нестачі.

Збереження, охорона, контроль за ресурсами води як стратегічної субстанції має здійснюватись державою. У США 70% капітальних вкладень у розвиток водного господарства здійснює держава, решту – водокористувачі та місцеві органи влади, а експлуатаційні витрати на 50% покриваються державою, і на 50% – користувачами та місцевими органами [8, с.23-27].

Одним із суттєвих деструктивів використання води в лісових масивах Карпатських гір стало будівництво тут гідроелектростанцій. Як результат, порушились русла річок, майже повністю загинула риба, знищено місця

популяції ракоподібних, завдано шкоду рослинному та тваринному світу тощо. Це видима шкода водоресурсному потенціалу лісогосподарських земель.

Однак, крім видимого в природі існує невидимий світ, який людина досі до кінця не пізнала через свої незнання та домінування цінностей фінансового збагачення всупереч законам онтології.

Крім наведених вище функцій в процесі експлуатації лісогосподарських земель ключове місце відіграють соціальні функції, передусім рекреаційні, санітарно-гігієнічні та культурно-естетичні властивості лісових ресурсів. Їх доцільно спрямувати на задоволення потреб соціуму, кожної людини, забезпечуючи при цьому баланс інтересів і потреб між голосом і природою.

Аналіз засвідчує, що поділ лісогосподарських земель в Україні організовано за напрямками їхнього цільового використання. За господарським призначенням ліси поділяються на дві групи. Питома вага першої складає 55 % від загальної площі земель лісового фонду, відповідно другої (експлуатаційної) – 44,2 %. В загальній структурі переважають ліси, що виконують здебільшого рекреаційні, захисні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції. Це лісові ділянки недалеко від зелених зон, населених пунктів.

Важливість і значимість першої групи лісів для мешканців населених пунктів, які розміщені в передгірській та гірській території, важко переоцінити. Будівництво нових та використання наявних соціальних об'єктів дозволяє забезпечити місцевих жителів робочими місцями, котрі є основним джерелом їхнього доходу. Мова про будинки відпочинку, спортивні бази, оздоровчо-культурні центри, туристичні об'єкти тощо. Абсолютна більшість із них призначена для відпочинку та оздоровлення мешканців, які приїжджають із інших регіонів України, та іноземців. Вони сприяють розвитку туризму, спорту, оздоровлення, краєзнавчого пізнання, виховних та реабілітаційних функцій тощо. Передусім це стосується тих відпочинково-спортивно-оздоровчих комплексів, які в процесі своєї діяльності використовують недеревні, допоміжні, матеріальні та нематеріальні ресурси, що генеруються місцевими лісогосподарськими землями. Зокрема, сучасні відпочинкові комплекси Буковелю, Трускавця, Моршина, Східниці, Ворохти, Верховини, Турки, Славського, Синевіру, Рахова, Яремча тощо.

Ці та інші об'єкти Карпатського макрорегіону забезпечують лівову частку надходжень грошових коштів до місцевого та державного бюджетів.

Водночас однозначно позитивно оцінити їхню діяльність не можна. Експлуатуючи недеревні та допоміжні ресурси лісогосподарських земель, вони часто порушують вимоги онтологічних законів, засмічують та забруднюють лісогосподарські землі та атмосферу, порушують світові стандарти щодо збереження та охорони лісових ресурсів тощо. Особливо це стосується приватного сектора, приватних садіб, зеленого туризму тощо.

Урегулювання вказаних недоліків і деструктивів, які стосуються соціальних, рекреаційних, санітарно-гігієнічних та культурно-естетичних властивостей лісогосподарських земель, доцільно доручити місцевим ОТГ. Саме вони володіють об'єктивною інформацією, мають адекватні фінансові ресурси, кадри для забезпечення належної організації використання, збереження, поліпшення та охорони лісових ресурсів відповідно до найвищих світових стандартів.

Перспективи подальших досліджень. Оптимізація відтворення лісогосподарського потенціалу потребує розробки конкретного плану, дорожньої карти, які були б інструментом подальших дій у зв'язку з побудовою якісно нових стосунків між соціумом і ресурсами. Ключова роль при цьому належить оцінюванню вартості лісодеревини та функцій. Чинні засади оцінювання не відповідають сучасним вимогам. А тому автори спрямовуватимуть свої зусилля на імплементацію нових засад оцінювання, які формуватимуться не на засадах матеріалізму, а на теорії вартості фізіократів.

Висновки. Лісові ресурси є одним із найважливіх складових національного багатства країни. Їхнє використання, збереження, відновлення та охорона залежить передусім від характеру участі у цьому процесі людини, організації управління. Аналіз засвідчує, що в лісогосподарському секторі дослідженого макрорегіону збереглись, в основному, засади командно-адміністративної, директивної моделі управління. Реформа, котра повинна була змінити лісогосподарський сектор економіки відповідно до вимог сучасності, не змогла сформуванню сформувати успішну і перспективну лісогосподарську політику. Як і раніше лісогосподарськими ресурсами монопольно володіє держава та її представницькі органи на місцях.

Лісогосподарським сектором економіки продукуються лісові ресурси, які поділяються на лісодеревину (основна) та недеревні, допоміжні, додаткові, нематеріальні тощо.

Аналіз засвідчує, що впродовж років незалежності головною метою суб'єктів діяльності була і є генеза лісодеревини. Натомість недеревна продукція, як правило, значно недооцінюється. Одна з причин такого явища – відсутність сучасних засад оцінювання вартості лісогосподарських ресурсів, зокрема, недеревної її частини. Окремі науковці пропонують застосувати для цього теорію трудової вартості – розрахунок ренти, яка використовувалася Марксом в період класичного розвитку капіталізму. Її мета – капіталізувати нелісові функції лісогосподарських земель для збільшення ринкової вартості загального обсягу продукції лісогосподарського сектору економіки. При цьому вони не усвідомлюють, що цінності сьогодення не відповідають засадам їхнього розрахунку.

Однією з найважливіших недеревних, нематеріальних функцій, які й продукуються лісодеревиною, рослинним світом є екологія. Нині ставлення до потреб її збереження, поліпшення, охорони має переважно формальний та необов'язковий характер. На наше переконання, такий підхід є не лише хибним, а й шкідливим, оскільки при цьому спостерігається швидка втрата регенеративних властивостей лісодеревини, здатності її до поглинання CO₂.

Недостатня увага приділяється в лісогосподарському секторі також іншій ключовій функції – водоресурсній. Генеза, використання водоресурсних джерел, контроль за їх охороною практично залишається поза увагою лісогосподарських управлінських структур. У статті запропоновані власні шляхи розв'язання означених проблем.

У складі недеревних функцій лісових земель важлива роль належить функціям, які безпосередньо впливають на вирішення соціальних проблем, зважаючи на важкі умови життя місцевих жителів. Йдеться про унікальність місцевості, природно-кліматичних умови, які не на повну використовуються в лісогосподарському секторі Карпатського макрорегіону. Пропонуються шляхи посилення інтенсифікації задіяності лісоресурсного потенціалу для поліпшення процесів, пов'язаних із відпочинком, оздоровленням, зайнятістю та захистом місцевих жителів.

Список використаних джерел:

1. Адамовський О. М. Урахування фактору часу і невизначеності в процесі оцінювання еколого-соціальних послуг лісового господарства // Лісовий журнал. 2012. Вип. 1. С. 63–69.
2. Лісовий кодекс України // Відомості ВР України від 26. 04.1994 р. №14. С. 443. URL: <https://Zakon2rada.gov.ua/laws/show/3852.-12> (дата звернення: 27.08.2020).
3. Комплексна економічна оцінка природних ресурсів : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М. А. Хвеси́ка. К. : ДУІЕ ПСР НАН України, 2013. 264 с.

4. Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Голян В. А. Економіка природокористування : підручник. К. : Кондор, 2009. 465 с.
5. Іртищева І., Стойко Т., Стегній М. Моніторинг екологічно сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних викликів // Збірник наукових праць ДУІЕ ПСР НАН України. 2014. С. 109–111.
6. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Ukrainian Bible 63DC. United Bible Societies 1992-50M.
7. Дейнека А. М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку. К. : Знання, 2009. 350 с.
8. Оскольський В. В. Економічні аспекти управління водними ресурсами та водокористуванням // Економіка України. 2012. №11. С. 23–28.

References:

1. Adamovsky, O.M. (2012). Taking into account the time factor and uncertainty in the process of evaluating ecological and social services of forestry. *Lisovyy zhurnal [Forest journal]*, vol. 1, pp. 63–69 (in Ukr.).
2. Forest Codex of Ukraine (1994). URL: <https://Zakon2rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (in Ukr.).
3. Ed. Khvesyk, K. (2013). *Kompleksna ekonomichna otsinka pryrodnykh resursiv* [Complex economic assessment of natural resources]. Kyiv, 264 p. (in Ukr.).
4. Danylyshyn, B.M., Khvesyk, M.A., Golyan, V.A., Danylyshyn, B.M. (2009). *Ekonomika pryrodokorystuvannya [Economics of nature]*, Condor, Kyiv, 465 p. (in Ukr.).
5. Irtyshcheva, I., Stoyko, T., Stegnyy, M. (2014). Monitoring of ecologically sustainable development of rural areas in the conditions of global challenges. *Zbirnyk naukovykh prats' DUIE PSR NAN Ukrayiny [Collection of scientific works DUIE PSR NAS of Ukraine]*, pp. 109 –111 (in Ukr.).
6. The Holy Scriptures of the Old and New Testaments. *Ukrainian Bible 63DC*. United Bible Societies 1992-50M (in Eng.).
7. Deineka, A.M. (2009). *Lisove hospodarstvo: ekolooho-ekonomichni zasady rozvytku* [Forestry: ecological and economic principles of development]. Knowledge, Kyiv, 350 p. (in Ukr.).
8. Oskolsky, V.V. (2012). Economic aspects of water resources management and water use. *Ekonomika Ukrayiny [Ukraine economy]*, vol. 11, pp. 23–28 (in Ukr.).